

Metanət XƏLİLOVA

AMEA Folklor İnstitutu

E-mail:metanetsabirgizi@gmail.com

ORCID 0009-0000-8293-1236

<https://doi.org/10.59849/2309-7949.2024.1.121>

**QARABAĞ FOLKLORUNDA BAYATI JANRI MÖVSÜM
MƏRASİMLƏRİNİN POETİK FORMULU KİMİ
(Novruz mərasimləri əsasında)**

Açar sözlər: Mərasim folkloru, mövsüm mərasimləri, Novruz mərasimləri, bayatı, poetik formul.

SUMMARY

Metanet Khalilova

**The genre “bayati” in Karabakh folklore as a poetic formula of seasonal ceremonies
(on the base of Novruz ceremonies)**

The genre “bayati” is studied separately as a genre in folklore. At the same time the researches on the subject and content of this genre are carried out. Even when the poetics “bayati” is involved in research, various aspects of the genre are brought to the attention. However, the presentation of the genre “bayati” as a poetic formula is new. In this study the structure of bayati is presented, the color and size of bayati verses are brought to the attention and the appearance of the most diverse, even different areas of the same size is looked through. As it is seen from the name, the ceremonies are clarified first and then research is carried out in accordance with the topic in the context of the Novruz ceremonies, which constitute the widest scope of these ceremonies, with an emphasis on the seasonal ceremonies. Here, the forms of the formula “bayati” in the pre-Novruz and Novruz ceremonies are taken into consideration. First of all, the ceremonies “chille”, the contexts of the great and small “chille”, then the “Khidir Nabi” ceremony are looked through and then the following Tuesdays in the sequence are examined in the symbolism of the last Tuesday, the examples are involved in the study, the ceremony of “Waving the ring” is studied, folk games and performances are viewed in the same context, especially attention is paid to the folk game “Kosa-Kosa”, the songs about samani, which is a special attribute of the Novruz holiday, are approached from a ceremonial aspect, and “sayachi” songs are not bypassed in the context of separate songs of the seasonal ceremonies. In such parts of the Novruz ceremonies, attention is drawn to examples with the formula “bayati” in the sung parts of the verse. At the same time, such ceremonial and genre poetics are considered on the basis of Karabakh folklore. As a result of the research, it turns out that “bayati” should not be studied only as a genre, under the name “bayati”, it should be studied in all layers of our national culture.

Key words: ceremonial folklore, seasonal ceremonies, Novruz ceremonies, bayati, poetic formula.

РЕЗЮМЕ

Матанат Халилова

**Жанр «баяты» в Карабахском фольклоре как поэтическая формула сезонных обрядов
(по мотивам церемонии Новруза)**

Жанр «баяты» изучается отдельно как жанр в фольклоре. В то же время проводятся исследования темы и содержания этого жанра. Различные аспекты жанра выдвигаются в центр внимания даже тогда, когда в исследовании задействована устаревшая поэтика. Различные аспекты жанра выдвигаются в центр внимания даже тогда, когда в исследовании за-

действована устаревшая поэтика. Однако представление устаревшего жанра как поэтической формулы является новым. В данном исследовании представлена структура баяти, в центр внимания поставлены неравномерность и размер стихов баяти, а также возникновение самых разнообразных, даже разных областей одного и того же размера. Как следует из названия, сначала уточняются церемонии, а затем проводится исследование в контексте церемоний Новруз, которые представляют собой самую широкую сферу этих церемоний, с упором на сезонные церемонии. Здесь мы обращаем внимание на изображения формулы баяти в предноврузских и новрузских церемониях. Для этого сначала рассматриваются церемонии «чиллы», контекст «большой и малой чиллы», затем рассматривается церемония «Хидир Наби», затем рассматриваются последовательные среды в символике последней среды, в исследовании участвуют характеристики, изучается обряд «Встряхивания колец», в этом же контексте рассматриваются народные игры и представления, особое внимание уделяется народной игре «Коса-коса», приводятся песни, связанные с самани, являющимся особым атрибутом праздника Новруз, рассмотрены с обрядового аспекта, и встречные песни не обойдены в контексте отдельных песен сезонных обрядов. В таких частях обрядов Новруза в частях стихотворения отмечаются примеры устаревших формул. При этом подобная обрядовая и жанровая поэтика рассматривается на основе Карабахского фольклора. В результате исследования становится ясно, что баяти не следует изучать только как жанр, под названием баяти, а следует изучать во всех слоях нашей национальной культуры.

Ключевые слова: Обрядовый фольклор, сезонные обряды, обряды Новруза, устаревшие, поэтические формулы.

Bayatı janrı haqqında elmi-kütləvi ədəbiyyatda kifayət qədər böyük əsərlər meydana qoyulmuşdur. Demək olar ki, tədqiqatçıların böyük əksəriyyəti bayatı janrına müxtəlif aspektlərdən yanaşmışdır. Bu da ondan irəli gəlir ki, bayatı janrı folklorumuzun funksional poetik strukturunda geniş səviyyədə iştirak edir. Laylalar, xalq mahnıları, mərasim folkloru, bazar folkloru, əfsanələr, nağıllar, hekayətlər, lətifələr, ağıllar və s. janrlarda az və ya çox formada bayatı janrını müşahidə etmək olur. Bu baxımdan bayatı janrı mərasimlərimizdə də xüsusi diqqət çəkir. Biz bu kontekstdə bayatı janrının mövsüm mərasimlərində rolunu dəyərləndirməyə çalışacağıq. Lakin onu da qeyd edək ki, bu janrın mövsüm mərasimlərində rolunu konkretləşdirərək regional səviyyədə izləməyi qarşımıza məqsəd qoymuşuq. Bu da ondan irəli gəlir ki, folklor lokal və regional səviyyədə öyrəniləndikdə burada bir çox spesifik fərqliliklər də meydana çıxır. Çünki mərasimlərin bütün bölgələrdə bir-birini tamamlayan ümumi cəhətləri ilə bərabər, bir-birindən fərqli tərəfləri də geniş mədəniyyət hadisəsi olaraq diqqət çəkir.

Mərasim folklorunun klassifikasiyasında ənənəvi mərasimlər əsasən iki yerə bölünür:

1. Məişət mərasimləri;
2. Mövsüm mərasimləri;

B. Abdulla məişət mərasimlərini “Ailə-məişət mərasimləri” başlığı altında doğum, toy və yas mərasimi olaraq üç yerə ayırır, mövsüm mərasimlərini isə qış-yaz mərasimləri, günəşçağırma və yağışçağırma mərasimləri olaraq öyrənir (1, 93-172).

A. Xürrəm qızı isə “Məişət və təqvim törənləri” rubrikası altında doğum, toy, yas, Xıdır İlyas bayramı, Novruz bayramı, yağış yağdırmaq mərasimləri, günəşi

çağırmaq ayinləri kimi elmi çəhətdən bu mərasimlərin öyrənilməsini daha münasib hesab edir (2, 63-162).

A.Nəbiyev mövsüm mərasimlərini ayrıca olaraq çillə nəğmələri, ilaxır çərşənbələr, bayram məişəti nəğmələri, cəhrə nəğmələri, nehrə nəğmələri, yay nəğmələri, Xıdır Nəbi bayramı, Novruz bayramı kimi təsnif etmiş, məişət mərasimlərini isə doğum, adqoyma, toy, nişantaxtı, yas nəğmələri kimi tədqiq etmişdir (3, 236-278).

Göründüyü kimi, mərasimlər arasında mövsüm mərasimlərini də müxtəlif prizmalardan izah edən tədqiqatlar da mövcuddur. Biz mərasim folklorunda mövsüm mərasimlərini Novruz mərasimləri kontekstində diqqətə alacaq, bu mərasimlərin Qarabağ bölgəsində işlək olan hissələrində bayatı formuluna nəzər yetirəcəyik.

Qarabağ bölgəsində mövsüm mərasimlərinə aid olan ən mühüm və çoxşaxəli mərasimlər təbiidir ki, bütün bölgələrdə olduğu kimi, Novruzaqədərki mərhələlər və Novruz bayramıdır. Məhz ilkin olaraq bu mövsüm mərasimlərində bayatı formullu nəğmələri diqqətdən keçirmək lazımdır. Bayatı formulu dedikdə aydın olur ki, burada məqsəd bayatı deyil, bayatı formasında olan nümunələrin xalq mədəniyyətində funksional yerini müəyyənləşdirməkdir. Novruz mərhələləri arasında aydındır ki, əsas yeri xalq inancında və məişətində, eyni zamanda müxtəlif paremeoloji nümunələrdə və eyniliklə bayatılarda ifadə olunan çillələr tutur. Çillələr yaz bayramına gedən yolun ilk mərhələləri olaraq kompleks təşkil edir. Qarabağ folklorunun bayatı örnəklərində çillələrlə bağlı müəyyən bilgilər bu kontekstdə diqqət çəkir. Bir çox yerlərdə keçirilmiş çillə mərasimi haqqında S.Abbaslı yazır ki, vaxtilə böyük həvəslə keçirilən “Çillə” mərasimi son illər Qarabağda keçirilmir (4, 87).

Təbiidir ki, bu müddəa bu mərasimin Qarabağda geniş səviyyədə son illərə qədər keçirildiyini inikas etdirir ki, hətta bir çox yerlərdə keçirilən “çillə qarpız” mərasimi də Qarabağ bölgəsi üçün səciyyəvi hal daşıyır. Bu mərasimdə oxunan bayatı formulu bütün bölgələrdə keçirilən çillə mərasiminin işlək nəğməsi olduğu kimi, Qarabağda da son illərə qədər yaygın olmuşdur:

Bu qarpız- çillə qarpız,
Düşübdü dilə qarpız.
Yığılıb xurcunlara,
Gedir yargilə qarpız (5, 11).

və yaxud;

Qarpız elə, qarpızı.
Qalıb ilə qarpızı.
Böyük çillə adıyla,
Düşüb dilə qarpızı (6, 21).

Onu da qeyd edək ki, “Çilləqarpız” mərasimi böyük çillənin girişini simvollaşdıran geniş anlayış olmaqla böyük çilləni rəmzləndirmişdir. Bu barədə ensiklopedik qaynaqlardan məlumat alırıq ki, böyük çillənin şərəfinə hər evdə açılmış

süfrəyə cana istilik gətirən dadlı-ləzzətli yeməklər qoyulur. Böyük çillə süfrəsinin en sayılıb-seçillən neməti, yaydan məhz bu gün üçün saxlanılan çillə qarpızdır (5, 11; 6, 21) və s.

Novruzaqədərki mərasimlər arasında təbiidir ki, kiçik çillə də müxtəlif regionlarda, o cümlədən Qarabağ bölgəsində keçirilmişdir. Xüsusilə, kiçik çillənin ilk ongünlüyündə “Xıdır Nəbi” mərasimi keçirilir ki, bu da xalq inancında, mədəniyyət və məişətində xüsusi status təşkil edir. Bu barədə qaynaqlar göstərir ki, Fevral ayının əvvəlindən başlayaraq iyirmi gün davam edən kiçik çillə qışın oğlan çağı sayılır. Kiçik çillə soyuqluğu, boran-tufanı, şaxta-sazağı ilə özündən əvvəlki çillələrdən seçilir. Kiçik çillənin Xıdır nəbi adlanan birinci ongünlüyü isə xüsusi olaraq seçilir (5, 12; 6, 23).

Hətta “Xıdır Nəbi” mərasimi və yaxud “Xıdır Nəbi” bayramı elə bütünlüklə qışı simvolizə edir ki, el arasında qış fəslə Xıdır nəbi ilə səciyyələnir. Hətta Azərbaycan atalar sözlərində də “Xıdır girdi qış girdi, Xıdır çıxdı qış çıxdı” – deyilir (5, 12; 6, 23; 7, 224).

Bu kimi nümunələrə Qarabağda söyləyicidən toplanmış folklor örnəklərində də rast gəlmək olur: “Xıdır bir həfdəyə girir, çıxır. Yelnən girsə, yelnən çıxır, qarnan girsə, qarnan çıxır, günnən girsə, günnən çıxır.

Xıdır girdi, qış girdi,
Xıdır çıxdı, qış çıxdı (8, 39).

Biz Qarabağ folklorunda qışı və kiçik çilləni özündə proyeksiyalandıran Xıdır Nəbi mərasimi ilə bağlı nümunələrdə bayatı formullu nəğmələrə də rast gəlirik. Yəni, əslində bu nəğmələr arasında bayatı formulunun yer tapması bu janrın nəğmələrin qəlibində ahəng etibarilə asanlıq təşkil etməsindən irəli gəlir. Eyni kontekstdə söyləyici dilindən alınan bir nümunəyə nəzər yetirək:

Xıdır Xıdır deyəllər,
Xıdır çörəh verəllər.
Mən Xıdırın nəyiyəm?
Ayağının nalıyam,
Atının torbasıyam.

Xanım, ayağa dursana,
Yükün dalını açsana.
Qara toyuğun qanadı,
Kim vurdu, kim sanadı?
Məhlənizə gələndə,
İtdər bizi daladı (8, 40).

Öncə qeyd edək ki, bütün Novruz mədəniyyəti üçün səciyyəvi olan bu nəğmələr kiçik çillədə də oxunur. Buradan aydın görünür ki, bu misraların tamamı bayatı ölçülüdür. Ancaq bayatı formulu isə son dörd misrada aşkar görünür.

Biz Novruz çərşənbələrində də eyni poetik formulu görə bilirik. Bütün çərşənbələrə aid olan nümunələri təqdim etmək tədqiqat həcmi etibarilə imkan xari-

cində olduğundan bütün çərşənbələrin sonucu olan axır çərşənbə kontekstində Novruz çərşənbələrinə aid bayatılara və yaxud bayatı formullu nümunələrə nəzər salaq: “Təhdə yumurtanı qoyurdular böyürtkənin altına, bayatı çağırırdılar:

Boz at gəlir yenişdən,
Tərki dolu yemişdən.
Allah saa qismət eləsin,
O gələn yemişdən.

Həmən təh gejesində arvatdar boyatı çağırırdı, üzüh salırdılar suya, deyirdilər:

Otumuşam Bakıda,
Ürəyim səksəkidə.
Maa bir gül dərdi,
Qızılgül nəlbəkədə (9, 151).

Biz eyni zamanda söyləyici qiraətindən alınan bu nümunədə Qarabağ bölgəsində bayatıya boyatı, axır çərşənbəyə isə təh, yəni tək deyilməsinin şahidi oluruq (9, 151).

A.Nəbiyeva eyni kontekstdə qeyd edir ki, “İlkin dövrlərdə çərşənbə gecələrinə Qarabağda “tək gecəsi”, “tək axşamı” deyilirdi. Sonralar onu çərşənbə axşamı adlandırdılar (10, 90).

Çərşənbələrin yekunu olan və ilaxır adlanaraq bütün çərşənbələri də özündə əks etdirən tək gecəsi, təbiidir ki, daha çox mərasimlərlə zəngindir. Bunlardan ən yayğını isə vəsfi-hallardır. Ensiklopedik mənbələrdə bu mərasim haqqında qeyd olunur ki, ilaxır çərşənbənin “Vəsfi-hal” mərasimində iştirak etmək istəyənlər adətən təyin olunmuş evə toplaşır. Ortalığa eldə “dilək tası” adlanan su ilə dolu bir badya qoyulur. Çoxlu nəğmələr bilən mərasim ayininin aparıcısı iştirakçılardan üzük, sırğa, sancaq, oymaq və s. parlaq əşyalar alıb badyadakı suyun içinə salır, ağ yaylıqla qabın üstünü örtür, sonra müxtəlif sözlərlə nəğmələr oxuyur və badyadan əlinə keçən nişanı çıxarır. Nişanın sahibi oxunan nəğmənin məzmunundan özü üçün nəticə çıxarır, başqa sözlə, nəğmə tutulmuş niyyətin açarı olur (5, 17; 6, 37).

Bu proseduranın sözlü nəğmələri vəsfi-hallar adlanır. Maraqlıdır ki, bu vəsfi-hallar da məhz bayatı formasında olur. Biz Qarabağ folklorunda “üzük sallama” adı altında bu kimi nümunələrə rast gəlirik. Söyləyicidən toplanmış və eyniliklə saxlanmış bu vəsfi-hallara nəzər yetirək: “Qızlar qabaxcadan şərtdeşirdilər ki, bu axşam filankəsin evində toplaşıb üzük sallıyayayx. Kasada su qoyurdular. Kimi düyməsin, kimi açarın, kimi sancağın kasaya salır, üstünə də şəlpə atırdılar. Kasanın başında da bir yaşlı qadın otururdu. Sən niyyətinə tuturdun, həmən qadın onun lətifəsini deyirdi, əlini atf üzüyü çıxarırdı. Deyirdi:

Boz at gələr boza-boza,
Çiyində qızıl qoza.
Çər dəysin boz ata,
Bizi basıbdı toza.

Bunun lətifəsi pis gəlir. Kimin lətifəsi yaxşı gəlsəydi, o söyünürdü.

Qapıdan biri gəldi,
Gözümün nuru gəldi.
Bu arxı kim çəkdi,
Suyu duru gəldi (11, 111).

Aşkar görünür ki, burada bayatılar söylənilir, lakin şifahi şəkildə avazlı nümunə olaraq olduğu kimi saxlandığı üçün bu mətnlərin bəzi misralarında əskiklik hiss edilir. Halbuki elə eyni səhifədə digər bir qism nümunələr akademik qaydada olduğu kimi, poetik şeir ölçüsünə uyğun olaraq oxunmuşdur:

“Boz at gəlir yenişdən,
Sinəbəndi gümüşdən.
Sizə də qismət olsun,
Tərkindəki yemişdən.

Bir qızın üzüyü çıxdı, bu yaxşı söz oldu, qız söyündü. Soora bir nəfər dedi:

Boz at yalda durufdu,
Gör nə halda durufdu.
Qırxıfdı yal-quyruğun,
Yarı yolda durufdu” (11, 113, 114).

Novruz mərasimlərinə aid olan, ən qədim və geniş səviyyəli mədəniyyət hadisəsi kimi hər zaman tədqiq olunan xalq oyun və tamaşaları da diqqətdən kənar qala bilməz. Çünki xalq oyun və tamaşaları, qeyd etdiyimiz kimi, funksionallığına baxmayaraq, məhz Novruz bayramı ərəfəsində meydana gələn milli-kütləvi arealı özündə cəmləyən dəyərli nümunələrdir. Eyni zamanda qeyd edək ki, bu tamaşaların çox qədim zamanlardan gəlməsi mübahisəsiz qəbul edilir (12, 103).

Novruz ərəfəsində və eyniliklə də bayram günündə təbiidir ki, bir çox xalq tamaşaları keçirilir (6, 47).

Yaz bayramında icra olunan “Kos-Kosa” və yaxud “Kosa-Kosa” mərasimi, məlumdur ki, simvolikası etibarilə mifoloji layları da özündə cəmləməklə ən müxtəlif səviyyələrdə zaman-zaman tədqiqatçılar tərəfindən öyrənilir. Biz bu mərasimdə poetik baxımdan bayatı formülünü də müşahidə edə bilirik. Maraqlıdır, buradakı nəğmələr mətn etibarilə kiçik ölçülü olmaqla, əsas etibarilə bayatı hecasında, yəni yeddi hecada özünü göstərir. Bu mətndə bayatı quruluşunu da görmək olur. Burada a+a+b+a ölçüsü də aydın nəzərə çarpır. Aydındır ki, bu xalq oyunu dastan strukturunun daha qədim forması kimi, nəzm və nəsr hissəsindən ibarətdir. Nəzm hissəsi olan nəğmələrdə qeyd etdiyimiz bayatı formullu nümunələri də görmək olur:

Kosam bir oyun eylər,
Quzunu qoyun eylər.
Yığar bayram xonçası,
Hər yerdə düyün eylər (13, 256, 257).

Xalq oyununun başqa bir hissəsində görürük:

Ay kosa-kosa gəlmisən,
Gəlmisən meydana sən,
Almayınca payını,
Çəkilmə bir yana sən... (13, 256, 257).

Göründüyü kimi, burada bayatı formulunu aydın görmək olur. Bu mətn Qarabağda da ifa olunmaqla bütün Azərbaycan ərazisində Novruzda eyniliklə icra olunur. Aydındır ki, “Kosa-Kosa” mərasiminin Qarabağda ifa edilən müxtəlif səhnəcikləri də vardır ki, bu ərazi üçün spesifikdir, (14, 224) ancaq, eyni zamanda hər yerdə keçirilən Novruz mərasimləri kimi, qeyd etdiyimiz nümunələr də Qarabağda icra olunmaqdadır. Bu barədə A.Nəbiyeva qeyd edir ki, Novruz bayramının ən məşhur tamaşası “Kosa-Kosa”dır. Tamaşada Kosanın əyninə tərsinə kürk geyindirilir, üzünü möhkəm unlayır, başına şiş papaq və ya motal papaq qoyur, boynuna zıncırov asır, qarnına paltarının altından yastıqca bağlayır, əlinə qırmızı parça ilə bələnmiş çömçə verirlər. Sonra qapı-qapı gəzib, nəğmələr oxuyaraq bayram payı yığardılar (10, 92).

Tədqiqatçı eyni zamanda Qarabağda keçirilən “Kosa-Kosa” tamaşasının bütün Azərbaycanda keçirilən eyni süjetinə və nəğmələrinə də diqqət yetirir: “Tamaşanın sonunda Kosanın yıxılaraq ölməsi, yenidən dirilməsi, yaxud keçə tərəfindən öldürülməsi yeni ilin köhnə ili əvəz etməsinin ölüb-dirilmə şəklində təsəvvür edildiyini göstərir. Bu tamaşada kosa ilə bərabər keçəl də iştirak edir (10, 92).

A.Nəbiyeva bu mərasimdə bayatı formullu nəğməyə də diqqət yetirərək qeyd edir ki, onun paltarının altından bağlanan yastıqca kosanın ikicanlı olmasını göstərir:

Mənim kosam canlıdı,
Qolları mərcanlıdı,
Kosama əl vurmayın,
Kosam ikicanlıdı.(10, 92).

Tədqiqatçı Novruzun əsas atributu olan səməniyə də diqqət yetirərkən hətta Qarabağda səməni duaları kimi mərasimlərin olduğuna da diqqət çəkir və məhz bu nəğmələrin də bayatı formasında olduğu aydın görünür:

Arpa, buğda dənidi,
Göyərən səmənidə,
Kəsdim, gəlin, çilləni,
Övlad vermək dəmidə (10, 95).

Biz istinad olunan bu nümunənin haqqında göstərilən ensiklopedik qaynaqdan da əhatəli bilgi alırıq və bayatı formulunu burada da eyni şəkildə müşahidə edirik (5, 169, 170).

Novruz mərasimlərində bayatı formullu nümunələri tədqiq etdiyimiz üçün xalq oyun və tamaşası qismində yazda oynanılan “Kosa-Kosa” oyununu təqdim etməklə kifayətlənirik.

Maraqlıdır ki, Qarabağ folklorunda mövsüm mərasimlərinin müxtəlif nəğmələrində ayrıca olaraq bayatı formulunu görmək mümkündür. Sanki bayatı janrı bu nəğmələrdə spesifik olaraq iştirak edir. Təbiidir ki, ən qədim nəğmələrdən olan sayacı nəğmələri burada diqqətdən kənar qala bilməz. A.Nəbiyev yazır ki, “Başlıca məşğuliyyəti qoyunçuluq olan köçəri tayfaların əmək həyatı ilə bağlı olan sayə nəğmələri sonralar köçəri tayfaların müxtəlif mövsüm mərasimlərinin, o cümlədən “Sayacı mərasiminin yaranmasına təsirsiz qalmamışdır (3, 207).

Qarabağ folklorunda da bu kimi nümunələr bir araşdırmaya sığmayacaq qədər çoxdur. Bir neçə örnək təqdim edək:

Tutubdu bərələri,
Dağları, dərələri.
Qoyun sağan evlərin,
Bol olar görələri.
Qarabağın dağları,
Çobanlı yaylaqları.
Qatığı kəsmə-kəsmə,
Ballıdı qaymaqları (14, 180, 181) və s.

Göründüyü kimi, bu nəğmələr sanki bayatı əsasında qurulmuş və bayatı formullu sayacı nəğmələri Qarabağ folklorunda da müşahidə olunur.

Bayatı formulu demək olar ki, mədəniyyətin bütün qatlarında yer alır. Təsədüfi deyil ki, ilin fəsillərini bölmək etibarilə, Azərbaycanda, eləcə də Qarabağda yaygın olan bayatı və yaxud bayatı formullu nümunə bu baxımdan diqqətəlayiqdir. Eyni zamanda bu nümunədə yaz ayının işarələnməsi də səciyyəvi olaraq fəsil anlamını özündə əks etdirir:

Üçü bizə yağdı,
Üçü cənnət bağıdı.
Üçü yığıb gətiri,
Üçü vurub dağıdı (5, 9).

Hətta bu nümunə tapmaca janrı kimi də müəyyən toplulara daxil edilmiş (15, 43) və bayatı formununun az qala bütün xalq ədəbiyyatının əksər janrlarının inkişafında rolu da inkar olunmaz olaraq qalır.

Beləliklə, mövsüm mərasimlərinin ən geniş və çoxşaxəli mərasimlər məcmusu olan Novruz mərasimlərində bayatı formununun spesifikasını müəyyənləşdirmək və Qarabağ ərazisində keçirilən və keçirilməkdə olan mərasimlərdə poetik formul olaraq iştirakını izləmək xüsusi elmi əhəmiyyət kəsb edir. Göründüyü kimi, biz burada bayatı janrı içində olan nümunələri deyil, müxtəlif mərasimlərdə bayatı poetikasına uyğun olan örnəkləri diqqətə almışıq ki, bu da bayatının bir janr çərçivəsinə sığmadığını və poetik formul olaraq öyrənilməsi vacibliyini elmi ictimaiyyətin diqqətinə çatdırır. Gələcəkdə də bu istiqamətdə araşdırma aparmaq və bayatı poetikasının funksional cəhətlərinə ayrıca diqqət yetirmək zərurəti bu

tədqiqatdan doğan mühüm nəticədir. Son olaraq qeyd edək ki, yalnız Qarabağ folklorunda deyil, bütün folklorumuzda bayatı poetikasının bu spesifikasının araşdırılması janr fiqurasiasının poetik formula necə çevrildiyini də kifayət qədər geniş səviyyədə aydınlaşdırma bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdulla B. Azərbaycan mərasim folkloru. Bakı: Qismət, 2005.
2. Xürrəmçizi A. Azərbaycan mərasim folkloru. Bakı: Səda, 2002.
3. Nəbiyev A. Azərbaycan xalq ədəbiyyatı. I kitab. Bakı: Çıraq, 2009.
4. Abbaslı S. Novruz mərasim kompleksinə bir nəzər (Qarabağ folklor örnəkləri əsasında) // “Dədə Qorqud” (elmi-ədəbi toplu), I (68), Bakı: Elm və Təhsil, 2020, s.85-92
5. Novruz Bayramı Ensiklopediyası. Bakı: Şərq-Qərb, 2008.
6. Azərbaycan etnoqrafiyası. Üç cildə. III cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2007.
7. Atalar sözləri. Tərtib edən Yaqubçizi M. Bakı: Nurlan, 2013.
8. Qarabağ: folklor da bir tarixdir, I kitab (Ağdam, Füzuli, Ağcabədi, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı, Laçın və Kəlbəcər rayonlarından toplanmış folklor örnəkləri). Bakı: Elm və təhsil, 2012.
9. Qarabağ: folklor da bir tarixdir, III kitab (Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Tərtər, Qubadlı, Zəngilan, Kəlbəcər, Laçın və Şuşa rayonlarından toplanmış folklor örnəkləri). Bakı: Elm və təhsil, 2012.
10. Nəbiyeva A.V. Qarabağda Novruz bayramı / 4th International Nowruz conference on scientific research. Karabakh, Azerbaijan, March 18-21, 2021, s. 88-97
11. Qarabağ: folklor da bir tarixdir, IX kitab (Beyləqan, İmişli, Tərtər, Bərdə və Cəbrayıl rayonlarından toplanmış folklor örnəkləri). Bakı: Elm və təhsil, 2014.
12. Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası. 10 cildə. II cild. Bakı: 1978.
13. Xalq ədəbiyyatı. Azərbaycan klassik ədəbiyyatı kitabxanası, XX cildə, I cild. Cildi tərtib edənlər: Fərzəliyev T. Abbasov İ. Bakı: Elm, 1981.
14. Azərbaycan folkloru antologiyası, V kitab (Qarabağ folkloru). Tərtib edən İ.Abbaslı. Bakı: Səda, 2000.
15. Tapmacalar. Toplayıb, tərtib edən N.Seyidov. Bakı: Şərq-Qərb, 2004.

